

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Факультет № 6

Кафедра соціології та психології

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни

«ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЗВО»

обов'язкових компонент третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
освітньо-наукової програми

за спеціальністю **011 «Освітні, педагогічні науки»**

за темою – Елементи педагогічної майстерності при проведенні лекції

м. Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології факультету № 6
(протокол від 29.08.2023 № 8)

Розробник: завідувач кафедри педагогіки та психології, доктор педагогічних наук, професор Олена ФЕДОРЕНКО.

Рецензенти:

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця **Вікторія БУДЯНСЬКА**;
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ **Валентина ТЮРІНА**.

Тема. Елементи педагогічної майстерності при проведенні лекції

План.

1. Академічна лекція як основна форма організації занять у ЗВО.
2. Етапи підготовки лекції.
3. Вимоги до викладання лекції.
4. Види лекцій.

Рекомендована література:

Основна

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: навч. посіб. Харків: ТИТУЛ, 2006. 176 с.
2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник побудований за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів аспірантури. Київ: Центр навчальної літератури, 2010. 384 с.
3. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; Київ : Вища школа, 2014. 422 с.
4. Педагогічна майстерність: хрестоматія: навч. посіб. / Упоряд.: І.А. Зязюн, Н.Г. Базилевич, Т.Г. Дмитренко та ін.; За ред. І.А. Зязюна. Київ: Вища школа, 2010. 606 с.
5. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. /уклад. Федоренко О.І., Тюріна В.О., Гіренко С.П., Червоний П.Д. та ін.; за ред. О.І.Федоренко. Харків: ФОП Бровін О.В., 2020. 240 с.

Додаткова

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 468 с.
2. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / За ред. З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. Київ : Знання, 2007. 495 с.
3. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи : підручник. Київ : Каравела, 2008. 352 с.
4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України від 19.09.2014. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/stru>
5. Рубан О.М. Педагогіка вищої школи : навч.-метод. посіб. Кіровоград : Кіровоград. юрид. ін-т ХНУВС, 2010. 110 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний сайт Верховної Ради України <https://portal.rada.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України <https://www.kmu.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Судова влада України <https://court.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора України <https://www.gp.gov.ua/ua/index.html>
5. Офіційний сайт МВС України www.mvs.gov.ua.
6. Офіційний сайт Верховного Суду України <http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/>
7. Єдиний державний реєстр судових рішень <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
8. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>

9. Офіційний сайт Харківського національного університету внутрішніх справ
<http://univd.edu.ua/>

10. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленко
<http://korolenko.kharkov.com/>

Текст лекції

1. Академічна лекція як основна форма організації занять у ЗВО.

Лекція (від лат. lectio - читання) у сучасній дидактиці розглядається як одна з основних і провідних форм викладання у вищій школі. Ця форма являє собою найбільш ємне й оперативне подання науково-професійної інформації. Лекція покликана формувати і розвивати методологічне, науково-професійне мислення студентів і їхню загальну культуру. При цьому лекція має професійно орієнтований характер, що опосередковано впливає на формування ставлення студентів до майбутньої практичної діяльності, виробляє синтетичний спосіб освоєння системи знань з філософсько-гносеологічними можливостями самостійного пізнання професійних явищ. Високий рівень проведення лекцій у вищому навчальному закладі є фактором активізації самостійної творчо-пошукової діяльності студента, формування його світоглядних позицій і прагнення до високого професіоналізму.

Лекція – систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета.

У процесі лекції педагог послідовно і системно викладає і пояснює навчальний матеріал.

Лекція як одна з форм організації навчання виконує три *основні функції: освітню, виховну, розвивальну.*

А також додаткові (допоміжні) функції:

- інформаційна: лекція є джерелом адаптованої для студентів наукової інформації;
- стимулююча: матеріал, викладений у лекції, збуджує інтерес студентів до подальшого вивчення теми;
- орієнтувальна: лекція орієнтує в науковій літературі показом генезису теорій, ідей;
- пояснювальна: насамперед це стосується основних наукових понять, які необхідно засвоїти студентам, через формування цих понять у свідомості студентів;
- переконувальна: виконується передусім через доказові твердження лектора; слушність положень, що висуваються на лекції, забезпечується реальними фактами та логікою викладу матеріалу;
- підсумкова: лекція, крім повідомлення необхідної наукової інформації, повинна захопити студентів ідеями, викликати бажання поглибити свої наукові знання, почати власну дослідну роботу.

Незамінна лекція і в функції систематизації та структурування усього масиву знань з певної дисципліни.

Викладач, готуючись до лекції, подаючи лекційний матеріал в аудиторії, повинен враховувати рівень усвідомлення студентами особистісного смислу у

набутті знань у певній галузі науки; усвідомлення аудиторією новизни матеріалу, що подається, і матеріалу, пов'язаного з набутими нею знаннями; момент спонукування та стимулювання розумової діяльності студентів.

Провідними принципами й одночасно критеріями ефективності лекцій вважаються: оптимальне поєднання функцій навчання, виховання і розвитку, науковість, проблемність, системність, зрозумілість викладу й активізація мислення слухачів, аргументованість суджень, урахування особливостей аудиторії, поєднання теорії і практики, поєднання логіки викладу з творчою імпровізацією викладача, використання дидактичних матеріалів і технічних засобів.

Ці принципи набувають розвитку при визначенні *основних структурних компонентів лекції*:

- вступна частина — ознайомлення з темою і планом лекції, формування мети та завдань лекції, стисла характеристика проблеми, ознайомлення з переліком рекомендованої літератури;
- основна частина - розкриття теми лекції (докази, факти, аналіз понять, висвітлення подій) відповідно до заявленого плану й авторського бачення проблеми;
- заключна частина - висновки й узагальнення, що підбивають підсумки лекції, установка та завдання для самостійної пошукової роботи, методичні поради.

Проте пропонується структура може варіативно змінюватися залежно від видів лекцій.

На сучасному етапі розвитку дидактики вищої школи виділяють декілька видів лекцій.

За дидактичним завданням:

- вступні: дається цілісне уявлення про навчальний предмет і орієнтують студентів на специфіку курсу;
- установчі: подається поняття про сутність предмету, характеризуються методи самостійної роботи, види практичних занять, засоби самостійної роботи над матеріалом, докладно характеризується навчальна література;
- поточні: системно і послідовно висвітлюється зміст навчального курсу;
- заключно-узагальнюючі: подаються узагальнені висновки щодо змісту викладеного матеріалу; демонструють студентам результат систематизації їхніх знань, досягнень, проблем;
- підсумкові: націлені на узагальнення матеріалу, що вивчався, виокремлення основних питань курсу, зосередженні увага на практичному значенні набутих знань у подальшому навчанні та майбутній професійній діяльності;
- оглядові: являють собою систематизацію наукових знань, поданих викладачем на основі міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків;
- методологічні: розкривають характер, структуру і методи наукового пізнання: факти — гіпотеза — модель — висновки — експеримент — практичне застосування;

- інструктивні: ознайомлюють студентів із технологією їхньої майбутньої діяльності, з особливостями виконання окремих дій і способів роботи;
- загальнопредметні: будуються на розкритті зв'язків фундаментальних освітніх об'єктів із різними дисциплінами;
- лекції-інформації: передбачають виклад і пояснення студентам наукової інформації;
- лекції-консультації: проходять за зразком «запитання – відповідь» і наперед запланованої дискусії;
- лекції-візуалізації: передбачають подання студентам наочного матеріалу за допомогою різних технічних засобів навчання.

За способом викладення матеріалу:

- бінарні: будуються у формі діалогу двох педагогів (або інших фахівців) різних наукових шкіл чи підходів для обговорення актуальних проблем;
- лекції з раніше запланованими помилками: стимулюють студентів критично сприймати й опрацьовувати Інформацію;
- лекції-конференції: проводяться як наперед спланована система доповідей студентів;
- лекції-діалоги: проводяться на основі сократівського методу за допомогою прямого діалогу викладача зі студентами; така лекція дозволяє уникнути пасивного сприйняття інформації студентами, спонукає їх до активної діяльності;
- лекції теоретичного конструювання: навчає студентів систематизувати й узагальнювати їхні освітні результати на теоретичному підґрунті; на лекції студенти ознайомлюються зі структурою та ієрархією встановленого теоретичного елемента, з методами його конструювання;
- епізодичні: висвітлюється одна з обраних тем;
- проблемні: нова інформація пропонується через обговорення проблемних питань; наводяться ще не вирішені наукові питання; розглядаються окремі найважливіші питання курсу; навчальна тема розглядається як наукова проблема із демонстрацією тенденцій розвитку науки.

Разом із цими традиційними видами проведення лекцій сучасна дидактика оперує *інноваційними технологіями*, що дозволяють значно активізувати діалогові і творчо-пошукові форми проведення освітньої роботи. До них належать лекція-ділова гра, лекція-бліцтурнір, лекція-брифінг, лекція-брейнстормінг, на яких студенти не конспектують викладений матеріал, а обговорюють інформацію, пропоновану у формі конспектів чи текстів лекцій.

Лекційний процес, як форма безпосереднього контакту з аудиторією, не може бути пасивного характеру.

Недоліком лекції такого характеру є такі об'єктивні і суб'єктивні положення:

- мозок людини при напруженій роботі під час лекцій швидко втомлюється, і вже через 15-20 хвилин ефективність засвоєння лекційного матеріалу значно знижується;
- викладач, не маючи зворотного зв'язку з аудиторією, втрачає відчуття того, наскільки ефективно слухачі засвоюють лекційний матеріал;

- формальна лекція базується на апріорному визнанні того, що слухачі мають достатній рівень комплексної попередньої підготовки і здатні без додаткових пояснень засвоювати новий матеріал.

Отже, пасивний безпосередній контакт навіть за умови дуже високого методичного, структурно-логічного і професійного рівнів підготовки лекцій не завжди забезпечує бажаний результат. Тому досвід і методичний доробок викладачів вищої школи вимагають активного характеру лекційної роботи, який передбачає:

- необхідність зворотного зв'язку з аудиторією;
- доцільність періодичної постановки оперативних питань;
- формування і розв'язання проблемних ситуацій.

Форма лекції передбачає можливість відхилення від заздалегідь підготовленого тексту лекції як щодо зміни інтерпретації первинного змісту окремих положень, так і щодо подання на розгляд аудиторії положень, які спочатку не повинні були розглядатися.

Успіх проведення лекції викладачем і рівень засвоєння лекційного матеріалу обумовлені кількома факторами:

- відповідність обраного типу лекції і прийомів подання навчального матеріалу його змісту;
- відповідність змісту матеріалу рівню сформованих знань студентів;
- готовність аудиторії до безпосереднього активного контакту з викладачем, до проблемно-пошукової діяльності.

Вдале поєднання усіх чинників забезпечує високий рівень ефективності освітнього процесу і сприяє формуванню цілісної особистості студента.